

de aanvang van zijn BB-carrière controleur in een districtshoofdplaats op Midden-Java; een van de bijgebouwen van zijn controleurskantoor was er als apotheek ingericht. 'Het was mijn vrouw', schreef hij later,

'die ... dagelijks polikliniek hield en talloze been-, arm- en andere wonden, meestal door verwaarlozing van afzichtelijke aard, ontsmette, behandelde en verbond, in afwachting van de komst van de dokter-*Djawa* ... die eens in de veertien dagen de districtshoofdplaats bezocht. Het is mijn overtuiging dat zij vele honderden mensen op die wijze het leven heeft gered.'

Vele vrouwen van BB-ambtenaren traden zo als medische hulpkracht op.

Het werk van hun mannen was inspannend en veelzijdig – een uitgebreid beeld ervan zou in de eerste plaats gebaseerd kunnen zijn op de z.g. memories van overgave welke alle BB-ambtenaren die bericht van hun overplaatsing hadden ontvangen, ter voorlichting van hun opvolgers moesten opstellen: in die memories (overeenkomstige stukken werden al in de tijd van de Compagnie opgesteld) gaven zij een opsomming van de onderwerpen waarmee zij zich hadden beziggehouden en duiden zij de problemen aan waarvoor die opvolgers kwamen te staan. Enkele van die memories zijn door het *Arsip Nasional* (Nationaal Archief) te Djakarta gepubliceerd² – bij wijze van voorbeeld vermelden wij hier dat de resident van Zuid-Preanger zich blijkens zijn in september '29 opgestelde memorie van overgave had beziggehouden met agrarische zaken, de bevolkingssamenstelling, het inheems gemeentewezen (het *desa*-bestuur, de *desa*-bezittingen, de *desa*-lasten en -heffingen, de *desa*-administratie), de gezondheidstoestand der bevolking, haar middelen van bestaan (landbouw, handel en nijverheid, veeteelt, visserij en visteelt), het onderwijs, het volkskredietwezen, het verkeerswezen, het boswezen en de irrigatiewerken. Zulk een memorie kon dan betrekking hebben op een gebied dat op Java even groot was als enkele Nederlandse provincies tezamen³ – op Sumatra, Borneo, Celebes en Nieuw-Guinea waren die gebieden nog veel groter maar daar waren zij minder dicht tot zeer dun bevolkt.

In de direct bestuurde gebieden in de Buitengewesten werd door de

¹ Welter: 'Memoires', p. 26. ² Er bevinden zich grote aantallen van die memories in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. ³ Het oppervlak van de residenties op Java varieerde van bijna 600 tot ca. 5 000 km², het aantal inwoners van 250 000 tot 2,7 miljoen.